

10.Київський медичний університет // [Електронний ресурс] <http://kmu.edu.ua/> / Дата звернення: 30 листопада 2018 р.

11.Киевский медицинский университет УАНМ (КМУ УАНМ) // [Електронний ресурс] <https://vuz.online.ua/region/10/302/>. Дата звернення: 30 листопада 2018 р.

*Колбіна Т.В., Лукашова Л.В.
Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця
м. Харків, Україна
e-mail: tkolbina55@gmail.com
lalukash19@gmail.com*

Діагностика сформованості досвіду міжкультурної комунікації у процесі іншомовної підготовки

В умовах світових процесів глобалізації і постійного зростання масштабів міжнародного економічного співробітництва України з іншими країнами виникла нагальна потреба формування у студентів досвіду здійснення міжкультурної комунікації (МКК) ще під час навчання у ВНЗ. Серед основних вимог до сучасного фахівця будь-якого профілю є здатність здійснювати міжкультурну комунікацію засобами іноземних мов.

МКК є однією з найважливіших форм соціальної комунікації та взаємодії представників різних культур, що здійснюється з метою взаємного пізнання, спільної діяльності та співпраці. Набутий студентами досвід здійснення МКК має сприяти формуванню у них необхідних для професійної діяльності вмінь, становленню загальної комунікативної культури, вихованню професійно значущих особистісних якостей, які є необхідними для соціальної взаємодії з представниками інших культур.

Фахівці, які володіють іноземною мовою й обізнані щодо особливостей культури свого ділового партнера, здатні безпосередньо й оперативно вирішувати професійні питання, здійснювати ефективну професійну комунікацію (телефонні розмови, ділове листування, ділові переговори), а також швидко знаходити й обробляти іншомовну інформацію в своїй професійній діяльності.

Суспільна потреба у підготовці фахівців нової генерації зумовлює необхідність організації педагогічного процесу формування досвіду МКК, який має відбуватися у спеціально створеній педагогічній системі, що складається із таких компонентів: суб'єкти навчальної діяльності (викладачі та студенти), цілі формування МКК, педагогічні принципи, зміст, методи та засоби навчання, організаційні форми взаємодії її учасників.

Завдання викладача полягає в організації спільної навчальної діяльності та її здійсненні, а також у постійному контролі результатів студентів та їх оцінюванні. Інформація щодо ефективності педагогічного процесу отримується на основі зворотного зв'язку у процесі функціонування педагогічної системи і використовується для коригування її компонентів з метою досягнення визначених цілей.

Проте у педагогічній науці і практиці визначення критеріїв діагностики сформованості досвіду МКК залишається актуальною проблемою.

Мета статті – розглянути критерії сформованості досвіду МКК студентів університету.

Аналіз останніх досліджень. У науковій літературі з педагогіки діагностика розглядається як процес виявлення й оцінювання певних властивостей особистості

студента. Це особливий вид пізнання, спрямований на вдосконалення практики навчання і виховання, підвищення ефективності педагогічного процесу. Діагностика є невід'ємним складником наукової системи контролю рівня знань, умінь, вихованості і поведінки студентів у ВНЗ.

У своїх працях науковці (В. Андреев, В. Беспалько, Е. Зеєр, К. Інгенкамп, В. Краєвський, І. Подласий, М. Скаткін, А. Хуторської та інші) наголошують на застосуванні традиційних показників успішності студентів (знання, вміння та навички) у поєднанні психолого-педагогічних критеріїв, які діагностують наявність навчальної мотивації, сформованість емоційно-ціннісних орієнтацій у навколишньому світі, особистісні якості студентів.

Основний виклад матеріалу. У психолого-педагогічних дослідженнях діагностика (від грец. *diagnosis* – розпізнавання) визначається як процес виявлення й оцінювання певних властивостей особистості учня. Вона є складовою наукової системи контролю рівня його знань, умінь, вихованості й поведінки [4, с. 278].

Діагностика є обов'язковим елементом навчальної діяльності, оскільки за допомогою діагностичних засобів оцінюються результати педагогічного процесу і визначається ступінь досягнення поставлених цілей (всього курсу, конкретного заняття, його частини, певної теми тощо). Діагностика є засобом управління навчальною діяльністю, що дозволяє постійно удосконалювати й оптимізувати педагогічний процес.

Для діагностики рівня сформованості МКК ми вважаємо доцільним застосувати інтегральний критерій, яким є поняття «досвід». Обґрунтовуємо це положення таким чином: призначення системи вищої освіти полягає у передачі студентам соціокультурного досвіду здійснення МКК; метою педагогічної системи формування МКК є створення умов для передачі студентам досвіду МКК під час навчання в університеті; мета кожного студента – засвоєння накопиченого соціокультурного досвіду здійснення МКК, а також набуття власного досвіду МКК в особистісній і професійній сферах.

За визначенням філософів, категорія «досвід», з одного боку, «... фіксує цілісність та універсальність людської діяльності як єдності знання, навички, почуття і волі», а з іншого, – характеризує механізм соціального, історичного, культурного наслідування [3, с. 715].

На основі теорії В. Беспалька [1] і моделі фахівця (Є.Зеєр, О.Смирнова, Г.Суходольський та інші) виокремлено основні групи якостей, необхідні для успішного здійснення МКК, а саме: суб'єктні, професійні, комунікативні, моральні. Вони охоплюють аспекти діяльності людини у предметній (професійній), комунікативній і емоційно-ціннісній сферах.

Професійні якості виявляються в діяльності людини, рівень здійснення якої залежить від її суб'єктних властивостей (мотивації, цілеспрямованості, характеру пізнавальної активності, здатності до рефлексії). Високий рівень мотивації до формування досвіду МКК у професійній сфері характеризується постійним виявленням суб'єктних якостей (цілеспрямованості на формування досвіду МКК, пізнавальної активності, прагнення до самореалізації у професійній сфері); на середньому рівні відбувається ситуативне виявлення суб'єктних якостей майбутнього фахівця; на низькому рівні переважає вплив зовнішніх факторів на навчальну діяльність.

Особливе значення для успішної МКК має комунікативна компетентність, що охоплює механізми, вміння і стратегії, необхідні для ефективного процесу спілкування. Вимоги до комунікативної компетентності в умовах безпосередньої МКК значно вищі, ніж у межах рідної культури, оскільки людині необхідно знати не тільки загальні закономірності процесу комунікації й механізми досягнення взаєморозуміння, а й особливості процесу МКК (соціокультурні, психологічні, лінгвістичні тощо).

Труднощі здійснення МКК пов'язані з тим, що необхідно враховувати велику кількість культурних відмінностей, які виявляються в усіх сферах життєдіяльності людей, відчувати «настрій» і навіть незначні зміни у комунікативній ситуації й комунікативній поведінці співрозмовника. Учасники МКК завжди мають виходити з того, що вони можуть не знати чогось стосовно іншої культури і тому припускати можливість допущення власних помилок. Готовність їх визнавати та виправляти свідчить про наявність у людини певного рівня критичності до себе, усвідомлення факту багатства іншої культури і невечерпності знань про неї.

Комунікативні вміння у міжкультурному контексті ґрунтуються на системі знань, основними якими є повнота і гнучкість, і виявляються у творчому застосуванні засвоєних знань відповідно до поставленої мети і умов МКК. У науковій літературі визначено критерії комунікативної компетентності людини, а саме: комунікабельність, комунікативна активність, доречність, динамічність. Ознаками комунікабельності людини є її схильність до комунікації, легкість у встановленні і підтриманні контактів.

На наш погляд, найважливішими ознаками комунікативних умінь є комунікативна активність і доречність. Комунікативна активність виявляється у ступені участі комуніканта в процесі МКК і характеризується такими ознаками:

- вміння правильно витримувати співвідношення між говорінням і слуханням залежно від комунікативної ситуації та культурних норм (зміна під час розмови комунікативної ролі адресата й адресанта);
- цілеспрямованість (ведення розмови в необхідному руслі); застосовувати «техніку» ведення спілкування в ситуації МКК (початок, кінець розмови, зміна теми тощо);
- розуміти і правильно інтерпретувати «сигнали» співрозмовника, характерні для даної культури стосовно перебігу процесу МКК (наприклад, бажання завершити розмову тощо).

Доречність як критерій комунікативної активності означає адекватне обрання теми розмови, комунікативного стилю, засобів МКК (вербальних, невербальних, екстралінгвістичних), а також відповідних мовленнєвих стратегій.

Динамічність протікання процесу комунікації характеризує ступінь пристосування співрозмовників один до одного з метою досягнення порозуміння. Для цього необхідні такі особистісні якості:

- емпатія (здатність до співпереживання, розпізнавання сигналів зворотного зв'язку, відчуття настрою співрозмовника, бачення його намірів, утруднень, проблем, завдань тощо);
- здатність пристосовуватися до ситуації МКК, індивідуальних особливостей комуніканта (його психологічних характеристик, комунікативного стилю, соціального статусу тощо);
- гнучкість (уміння переключати тему розмови, обирати адекватні засоби комунікації, стратегії розмови); високий ступінь готовності до коригування власної комунікативної поведінки.

Основною моральною якістю майбутнього фахівця з економіки є міжкультурна толерантність, вона складає найважливішу умову для досягнення взаєморозуміння і взаємодії між представниками різних культур. Ґрунтуючись на наукових дослідженнях учених і власному педагогічному досвіді, нами виокремлено такі ознаки прояву толерантності, які впливають на результат МКК: відкритість особистості до сприймання інших поглядів, думок, точок зору, що зумовлюється зацікавленням ставленням до «Іншого» й прагненням пізнати його світосприймання; повага до цінностей іншої культури, позицій її носіїв (світоглядних, релігійних, політичних тощо); доброзичливе й емпатійне ставлення до представників інших культур;

прагнення до взаєморозуміння та взаємодії з урахуванням культурних розбіжностей у поєднанні з активністю, спрямованою на реалізацію цих намірів.

Ефективне здійснення процесу МКК можливо тільки за умови набуття студентами лінгвістичної компетентності, що виражається в адекватному застосуванні вербальних і невербальних іншомовних засобів спілкування. Досягнутий лінгвістичний рівень характеризує відповідний тип «вторинної» мовної особистості студента. З урахуванням «Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти» [2] визначено такі типи міжкультурних комунікантів: початківець, самостійний, досвідчений.

Міжкультурний комунікант–початківець характеризується низьким рівнем МКК, він здійснює МКК на рівні репродуктивної алгоритмічної діяльності, що ґрунтується на автоматизованих навиках спілкування у простих ситуаціях соціальної взаємодії (побутова, академічна, професійна сфери), де здійснюється обмін інформацією на знайомі і звичні теми. Набуті знання щодо особливостей процесу МКК і вміння її здійснювати дозволяють йому «відкривати» особливості іншої культури і «виживати» в ній. Процес МКК супроводжується значними утрудненнями, пов'язаними, насамперед, з недостатнім рівнем лінгвістичної підготовки, що спричиняє проблеми з висловлюванням своїх думок і розумінням іншомовного партнера по комунікації.

Самостійний (незалежний) міжкультурний комунікант характеризується здатністю здійснювати МКК з певними обмеженнями через недостатні знання культури партнера, а також психологічні та мовні проблеми. Але незважаючи на це, він може самостійно обговорювати і вирішувати особистісні, соціальні й професійні питання. Для такого типу міжкультурного комуніканта характерним є здійснення МКК на рівні продуктивної евристичної діяльності.

Досвідчений (компетентний) міжкультурний комунікант є здатним автономно, спонтанно і без особливих утруднень взаємодіяти з носіями інших культур у нових складних ситуаціях МКК. Він характеризується повнотою знань щодо особливостей процесу МКК (культурологічних, психологічних, лінгвістичних), гнучкістю та оперативністю їх застосування в ситуаціях МКК, а також стійким пізнавальним інтересом до проблем МКК, сформованістю мотивів до її успішного здійснення; яскраво вираженою потребою розширювати досвід МКК, що зумовлено свідомим сприйняттям МКК як цінності. Такий тип міжкультурного комуніканта здійснює МКК на рівні продуктивної творчої діяльності.

Висновки. Отже, для діагностики рівня сформованості досвіду МКК студентів ВНЗ застосовано критерії цілісного педагогічного процесу: рівень мотивації, якість знань, професійно значущі вміння, комунікативні вміння, професійно значущі особистісні якості. Вони відповідають вимогам фахової підготовки фахівця у ВНЗ, що передбачає формування суб'єктних, професійних, комунікативних і моральних якостей. Їх розвиток сприятиме формуванню не тільки високоосвіченого професіонала у своїй галузі, а й вихованню духовної особистості.

Подальші дослідження будуть спрямовані на моніторинг прояву визначених критеріїв сформованості досвіду МКК у студентів у процесі іншомовної підготовки.

Література:

1. Беспалько В.П. Теория учебника: Дидактический аспект. – М.: Педагогика, 1988. – 160 с.
2. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. укр. вид. д-р пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.
3. Новейший философский словарь. – 2-е изд., перераб. и доп. – Мн.: Интерпрессервис; Книжный дом, 2001. – 1280 с.
4. Психология. Словарь / Под общ. ред. А.В. Петровського, М.Г. Ярошевского. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Политиздат, 1990. – 494 с.